

VÝZNAM MEZINÁRODNÍ SPOLUPRÁCE V OBLASTI ROZVOJE POTRAVINOVÉHO HOSPODAŘENÍ STÁTU

Prof. dr. hab. Franciszek Kapusta

Wyzsza Szkola Rolniczo-Pedagogiczna, Katedra Agrobiznesu, Siedlce - Polska

Anotace:

Jako výchozí teze pro oblast potravinové spolupráce států se uvádí předpoklad, že potřeby výživy člověka jsou jeho základními potřebami.

Vlády států jsou pak povinny vytvořit reálnou a racionální výživovou politiku. Při její formulaci pak musí dbát na odpovídající potravinovou bezpečnost státu a jeho obyvatel.

Summary:

The starting point for the food co-operation of states is based on the assumption that the needs of nutrition of man represent his basic needs.

The states are responsible for forming real and rational nutrition policy. In formulating the policy, certain food security of the state and its citizens must be respected.

Klíčová slova:

Racionální výživa, národní potravinová bezpečnost, program výživy, suroviny, sortiment potravin, trh a služby.

Key words:

Rational nutrition, national food security, nutrition programme, raw materials, food assortment, market and service.

Bezchybné fungování lidského organismu je možné za předpokladu systematického přísunu mnoha organických a minerálních složek. Podle chemických analýz obsahuje lidské tělo o hmotnosti 70 kg 68 % (45.5 kg) vody, 20 % (14.0 kg) bílkovin, 10 % (7 kg) tuků, 1 % (0.7 kg) uhlohydrátů a 4 % (2.8 kg) minerálních látek (popel). Tyto složky podléhají nepřetržitým přeměnám, důsledkem kterých je jejich část spotřebována a vyloučena, což vynucuje systematické doplňování jejich nedostatku. Pro správné fungování lidského organismu je zapotřebí asi 60 složek výživy. Některé z nich mohou vznikat v lidském těle z jiných přísunutých potravou sloučenin, a tyto pak nazýváme endogenními. Naproti tomu asi

40 sloučenin, jejichž syntézy není organismus schopen, je třeba přisunout v potravě. Těmto složkám výživy říkáme egzogenní. K nim patří: 8-10 aminokyselin (fenylalanin, izoleucin, methionin, lyzin, leucin, threonin, tryptofan, valin, arginin a histydin), 3 masné kyseliny (linolová, linolenová, arachidonová), cukry (galaktoza), vitamíny rozpustitelné v tucích (A, D, E, K), vitamíny rozpustitelné ve vodě ze skupiny B (B1, B2, B12, PP, H, kyselina pantotenová (B 14), kyselina para-aminobenzoová) a také minerální složky: makroelementy (Ca, P, K, Mg, Na, Cl, Fe) a mikroelementy (Cu, Zn, Mn, J, Co, Se, Mo).

Správnou (racionální) nazýváme výživu, která plně pokrývá požadavky lidského organismu ohledně všech složek výživy nepostradatelných pro jeho fungování.

Taková výživa je založena na přísunu do organismu potravy, která:

- a) obsahuje všechny nepostradatelné složky v množství a poměrech odpovídajících doporučením nauky o výživě.
- b) je odpovídajícím způsobem připravena s ohledem na chutové vlastnosti.
- c) je přijímána pravidelně (tzn. v odpovídající době během dne) a proporcionálně rozložena na jednotlivá jídla během dne.
- d) je připravená v souladu se sanitně-hygienickými požadavky.

Výživné složky obsažené v potravě plní v organismu tři funkce:

1. Jsou zdrojem energie nepostradatelné pro udržování základních životních pochodů a životní aktivity (uhlohydráty, tuky a částečně i bílkoviny,
2. jsou zdrojem stavebního materiálu používaného pro stavbu nových a obnovu spotřebovaných bunek a tkání (mezi základní stavební složky patří bílkoviny a určité minerální látky - Ca, Fe, P, J),
3. regulují mnoho životních pochodů v organismu (vitamíny, mikroelementy, některé aminokyseliny a voda).

Výše uvedené rozdělení není exaktní, ale spíše praktické, neboť část tuků plní stavební funkci, bílkoviny naopak vstupují rovněž do procesu spalování, jsou tedy zdrojem energie.

Ve světové literatuře je rozlišováno pět úrovní výživy společnosti, a to na základě spotřeby energie v kcal netto na osobu a den.

- 1) Podvýživa absolutní - méně než 1800 kcal,
- 2) Podvýživa relativní - 1800 až 2200 kcal,
- 3) Výživa doporučována - 2200 až 2800 kcal,
- 4) Nadvýživa relativní - 2800 až 3000 kcal,
- 5) Nadvýživa relativní - více než 3000 kcal,

Ve všech státech na světě se vyskytují uvedené úrovně výživy, avšak v různých poměrech.

Při analýze úrovně výživy je třeba brát zřetel nejenom na energetickou hodnotu a obsah bílkovin, ale také na strukturu přijímaných potravin a jejich různorodost.

Všeobecně vzato je ve světě produkováno dostatečné množství potravin. Současně však analýzy lidské výživy pravidelně prováděné Organizací pro výživu a zemědělství (FAO), poukazují na stále se udržující potravinový deficit v hospodářsky zaostávajících zemích, a na druhé straně nevhodné nakládání s potravinami v bohatých zemích.

V rozvojových zemích trpí přibližně 790 mln lidí chronickou podvýživou a podle Světové zdravotnické organizace je u 2 mld lidí chronický nedostatek vitamínů a minerálních látek, jejichž absence vyvolává slepotu, zvyšuje náchylnost organismu k infekčním chorobám, vyvolává chudokrevnost a brzdí mentální rozvoj člověka (1).

Ve světě každým rokem umírá v důsledku hladu a podvýživy asi 13 mln dětí do pátého roku života. Nedostatek bílkovin a energetických složek výživy je nejnebezpečnější pro kojence a gravidní ženy, kdy spolu s jinými faktory zapříčinuje snížení hmotnosti novorozenců, jejich slabý růst a vysokou úroveň úmrtnosti. Odhaduje se, že v jižní Asii více než 100 mln dětí, tedy dvě ze tří má nedostatečnou hmotnost. Nedostatek vitamínů a minerálních složek, vede ke zbrzdění růstu, zapříčinuje nevratné poškození mozku a snižuje imunitu vůči mikroorganismům.

Na druhém "potravinovém polu" světa, který představují vysoce průmyslové země, které používají intenzivní metody zemědělské produkce, mají lidé problémy jiného druhu. Předmětem starostí 60-ti % spotřebitelů potravin v USA je příjem nadměrného množství tuků, 21 % je znepokojeno vlivem potravy na zvýšení cholesterolu v krvi a 7 % si všimá kalorické hodnoty potravin (4). Výzkumy říkají, že americké ženy ve věku 16-50 přijímají méně než 70 % doporučené dávky vápníku (norma 1000 mg)(2).

Mnoho států středně a vysoce rozvinutých vede vyživovací politiku, ve které je hlavní zásadou udržování potravinové bezpečnosti pro své země. Měřítko a rozsah těchto aktivit jsou velmi rozdílné a přizpůsobené hospodářským možnostem každé země zvlášť.

Potravinová bezpečnost znamená možnost získání potravin nepřetržitě a v množství dostatečném pro všechny občany, tak aby byl zabezpečen jejich aktivní a zdravý život.

Pojem potravinové bezpečnosti podle FAO zahrnuje:

1. Přiměřenou nabídku potravin, která má být zajištěna domácí produkcí alespoň do úrovně minimální fyziologické potřeby, import pak může poskytovat potraviny nad rámec této potřeby.
2. Stálost a spolehlivost dodávek potravin
3. Dostupnost základních druhů potravin pro sociálně slabé skupiny, tudíž zajištění minimálního příjmu určeného na nákup potravin, který garantuje fyziologické minimum potřeby pro všechny skupiny obyvatelstva. To znamená, že vládní orgány nejsou osvobozeny od starostí o zajištění prostředků na nákup potravin, což je obecně uskutečňováno cestou podpory v nezaměstnanosti. Kromě toho jsou poskytovány různé formy pomoci určené pro nejchudší skupiny lidí.

4. Potraviny musí být bezpečné, tedy prosté nečistot přesahujících přípustné normy dobré jakosti, což je předpokladem zdravé výživy.

Projevem aktivní vyživové politiky jsou programy výživy často schvalované parlamenty jednotlivých zemí (například Holandsko, Norsko). Za realizování programů výživy jsou ve většině zemí zodpovědné ministerstva zemědělství a výživy a ministerstva zdraví a sociální péče.

Programy výživy byly v sedmdesátých letech publikovány v USA, Kanadě, na Novém Zélandu a v osmdesátých letech v Japonsku. Evropská Unie také přistoupila k realizaci společného programu výživy, který tvoří základ evropské vyživové politiky pro všechny státy tvořící EU. Tento program nazvaný "Výživa, zdraví a konzument" propaguje podobně jako jiné programy výživy ideu střídmé ale různorodé konzumace a zvýšení příjmu škrobu a vlákniny, a také výraznou redukci spotřeby kuchyňské soli. V mnoha zemích, které zahájily programy racionální výživy je kladen důraz na osvětovou činnost, tak aby poptávka po potravinách byla vhodnější a uvědomělejší.

Stále více a více zemí vede monitoring zemědělských výrobků pod záštitou FAO. Také v Polsku je prováděn tento monitoring. Monitoring je nástrojem varujícím před nežádoucími látkami v potravě a zmenšujícím riziko šíření nemocí, jejichž příčinou jsou chemická a biologická zamoření potravin.

Potravinovou bezpečnost je možno analyzovat ve třech dimenzích:

1. mezinárodní, 2. jednotlivých států národních nebo vícenárodních, 3. domácnosti. Všechny tři tyto dimenze jsou navzájem propleteny a tvoří složitý soubor snah, často těžce oddělitelných. Například v mezinárodní dimenzi vznikají regionální sdružení států, které si kladou za cíl potravinovou bezpečnost ve svém regionu, přičemž delarují, že podmínkou regionální bezpečnosti je předchozí dosažení národní bezpečnosti členů tohoto seskupení. Silná závislost existuje také mezi dimenzí národní bezpečnosti a dimenzí domácností. Například o potravinové bezpečnosti domácností s nízkým příjmem je rozhodováno v dimenzi národní na základě makrorozhodnutí státu. Stejná rozhodnutí jsou přijímána ohledně jiného aspektu potravinové bezpečnosti, jmenovitě zdravotní kvality výživy (3).

Národní potravinovou bezpečnost - jak bylo dříve konstatováno - je třeba zabezpečit pomocí domácí produkce. V rámci domácího potravinového hospodářství je možno vyčlenit následující články (segmenty):

1. surovinový (většina zemědělství, rybolov, lesní plodiny)
2. zpracování potravinových surovin a vytváření určených asortimentů potravin (potravinářský průmysl spolu s průmyslovou zemědělskou produkcí, mikrobiologický průmysl, zpracování ryb, část gastronomie, která se věnuje vytváření určených asortimentů potravin)

3. trhu a služeb (obrat produkčními prostředky /vnitřní i zahraniční/ pro zemědělství, zpracovatelský průmysl spolu se zušlechťováním potravin a také pro vlastní článek - trh s potravinářskými a krmivářskými surovinami /vnitřní a zahraniční/, trh s hotovým potravinářským zbožím spolu s chadirenským řetězcem).
4. vytváření produkčních prostředků (pro zemědělství, potravinářský průmysl, trh s potravinami a služby).
5. osvěta a výzkum v oblasti: pravidel a hygieny lidské výživy, zemědělství a potravinářského průmyslu.

Rozlišení rozsahu státního (národního) hospodaření s potravinami slouží potřebám, které lze spojit ve třech rovinách: 1. plánovací 2. organizační 3. analytické.

V rovině plánování má význam s hledem na bilancování mezi jednotlivými články produkce a trhu s surovinami, výrobními prostředky a potravinami. Jednotné plánování v celém hospodaření s potravinami je základem plné synchronizace a optimalizace možností produkce a služeb v jednotlivých jejich článcích.

V rovině organizační má význam pro zavedení organizačního pořádku mezi různé instituce a hospodářské organizace, které se zabývají produkcí potravin.

V analytické rovině umožňuje hledání optimálních relací produkčních činitelů pro celou potravinovou ekonomiku na základě určených kritérií hodnocení složitých ekonomických a společenských pochodů v tomto hospodaření.

Výše uvedená analýza by měla prokázat, co, kde a v jakém rozsahu bude uskutečňováno národními hospodářskými subjekty, aco s ohledem na kritérium cíle tohoto hospodaření má být řešeno v rámci mezinárodní spolupráce. Každý stát má své specifické podmínky pro rozvoj hospodaření s potravinami /klimatické, půdní, demografické, technologické, produkční zvyklosti atd./. Současně žádná země není sto racionálně rozvíjet národní hospodaření s potravinami pouze na základě vlastních činitelů. Je třeba tedy rozhodnout jaký podíl mezinárodní spolupráce je přípustný aby nebyly poškozeny národní zájmy a omezována potravinová bezpečnost státu.

Sdružení států střední Evropy s evropským společenstvím otevírá hranice a možnosti spolupráce v oblasti spadající do všech článků hospodaření s potravinami. Doposud jsou - a zdá se, že tak tomu bude i do budoucna - největší bariéry kladeny v oblasti trhu hotovými potravinářskými produkty, při relativně velké liberalizaci trhu v oblasti prostředků pro zemědělskou výrobu, počítaje v to také prostředky zemědělského původu (semena, sazenice, chovná zvířata, krmiva a krmné komponenty atd.) a zvláště liberální jsou vztahy v oblasti trhu s produkčními prostředky průmyslového původu (samozřejmě jsou dodržovány kvalitativní normy).

Dosavadní praxe a učiněné mezinárodní dohody do budoucna nám přikazují vyhlížet velké možnosti spolupráce a výměny nestrategických potravinářských produktů a prostředků

produkce a služeb. Ostatně taková praxe složí k řešení otázek, které mají místo v oblasti potravinové bezpečnosti jednotlivých zemí.

Literatura:

1. Food and nutrition at the return of the millennium, FAO, Roma, Italy 1994
2. Jensen B.: Arthritis, Rheumatism and Osteoporosis. An effective program for correction through nutrition. 1994
3. Malysz J.: Bezpieczeństwo żywnościowe strategiczna potrzeba ludzkości. PWN, Warszawa 1991.
4. Nebel B.J.: Environmental science, The way the world works. Prentice Hall and Englewood Cliffs, 1990